

РОЗДІЛ 6

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.37>

РОЛЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НОРМ ПРАВА У МЕХАНІЗМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ

Болдіжар С. О.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3096-9181>

boldizhar.sandra@gmail.com

Болдіжар С.О. Роль спеціалізованих норм права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління.

Статтю присвячено вивченню ролі спеціалізованих норм права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління. Дослідженню спеціалізованих норм права у контексті прав людини четвертого покоління не приділяється значна увага.

Визначено, що спеціалізовані норми права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління займають чільне місце, оскільки завдяки своєму існуванню відображають його базові елементи (засади, завдання, принципи), які є фундаментальними при визначенні векторів розвитку адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління. Серед таких норм було виділено норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, оперативні норми, норми-дефініції, норми-строки та норми-презумпції.

Підкреслено, що норми-засади визначають положення про державні пріоритети, серед яких одну з головних ролей грає охорона здоров'я. Відштовхуючись від цього, держава має вживати необхідних засобів для збереження високого рівня здоров'я і вдосконалення медичної допомоги із застосуванням спеціальних методів.

Норми-завдання спрямовані на визначення конкретних завдань для органів державної влади у сфері прав людини четвертого покоління. Норми-принципи визначають зміст та засадничі начала правового регулювання для всієї системи охорони здоров'я під час організації та надання медичної допомоги із застосуванням спеціальних методів. Норми-принципи можуть мати більш вузький характер, коли ми конкретизуємо відповідні права людини четвертого покоління.

Підкреслено, що колізійні норми у вказаній сфері визначають вибір, який необхідно зробити у разі конкуренції норм права, а оперативні норми права визначають порядок дії інших норм до моменту набрання законної сили інших норм.

Акцентується увага на тому, що серед системоспрошуючих норм права у досліджуваній сфері наявні норми-дефініції, норми-строки та норми-презумпції. Норми-дефініції визначають базові поняття, які є логічними та містять характерні ознаки відповідного поняття. Норми-строки спрямовуються на визначення та обчислення строків. У контексті трансплантації анатомічних матеріалів важливе місце посідають норми-презумпції, які визначають припущення щодо згоди або незгоди особи на вилучення у неї після її смерті анатомічних матеріалів для потреб трансплантації.

Ключові слова: норми права, адміністративно-правове регулювання, механізм, права людини четвертого покоління, трансплантація, репродуктивне клонування.

Boldizhar S.O. The role of specialized rules of law in the mechanism of administrative and legal regulation of human rights of the fourth generation.

The article is devoted to the study of the role of specialized legal norms in the mechanism of administrative and legal regulation of human rights of the fourth generation. The study of specialized rules of law in the context of fourth-generation human rights is not given much attention.

It is determined that specialized legal norms in the mechanism of administrative and legal regulation of human rights of the fourth generation occupy a prominent place, because due to their existence reflect its basic elements (principles, tasks, principles), which are fundamental in determining the vectors of administrative and legal regulation of human rights. generation. Among such norms, norms-principles, norms-tasks, norms-principles, conflict norms, operational norms, norms-definitions, norms-terms and norms-presumptions were singled out.

It is emphasized that the norms-principles determine the provisions on state priorities, among which one of the main roles is played by health care. Based on this, the state should take the necessary means to maintain a high level of health and improve medical care using special methods.

Norms-tasks are aimed at defining specific tasks for public authorities in the field of human rights of the fourth generation. The guidelines define the content and basic principles of legal regulation for the entire health care system during the organization and provision of medical care using special methods. Norms-principles can be narrower when we specify the relevant human rights of the fourth generation.

It is emphasized that the conflict rules in this area determine the choice to be made in case of competition of legal norms, and operational rules of law determine the order of validity of other rules until the entry into force of other rules.

Emphasis is placed on the fact that among the system-simplifying norms of law in the studied area there are norms-definitions, norms-terms and norms-presumptions. Norms-definitions define basic concepts that are logical and contain the characteristic features of the concept. Deadlines are aimed at defining and calculating deadlines. In the context of transplantation of anatomical materials, presumptive norms play an important role, which determine the assumptions about the consent or disagreement of a person to remove anatomical materials from him after his death for the purposes of transplantation.

Key words: legal norms, administrative and legal regulation, mechanism, fourth generation human rights, transplantation, reproductive cloning.

Постановка проблеми. Механізм адміністративно-правового регулювання та норми права входять до числа базових понять, якими оперує юридична наука. Висвітлення цих питань вченими-юристами не є рідкістю, однак коли науковий об'єктив фокусується на правах людини четвертого покоління, виникає потреба переосмислити та конструктивно висвітлити сутність норм права та механізму адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління. Необхідно розуміти, що дослідження спеціалізованих норм права у механізмі адміністративно-правового регулювання важливе з огляду на їхній всеохопний вплив на права людини четвертого покоління, що, зокрема, проявляється крізь призму норм-принципів, норм-засад тощо.

Стан дослідження. Значний вплив на розвиток досліджень про юридичну природу спеціалізованих норм права належить С. С. Алексєєву, А. М. Колодію, Ю. В. Кривицькому, О. Г. Мурашину, Н. М. Пархоменко, С. П. Погребняку, В. М. Протасову, О. Ф. Скакун, І. А. Фаршатову, В. М. Хропанюку та іншим.

З іншого боку, відсутні ґрунтовні дослідження, присвячені спеціалізованим нормам права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління.

Метою статті є визначення особливостей спеціалізованих норм права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правову складову механізму адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління утворюють норми права, які безпосередньо регулюють ці відносини. Такі норми містяться в Конституції України, законах України, в нормативних актах Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних та інших органів виконавчої влади тощо.

Норми права у найбільш загальному розумінні поділяються на класичні та спеціалізовані. Класичні норми права спрямовуються на безпосереднє регулювання суспільних відносин та закріплюють еталон правомірної поведінки суб'єкта права (вони вказують на те, що з погляду права може, а чого не може робити особа) і тому їх ще іменують нормами-правилами поведінки. А спеціалізовані норми права, у свою чергу, безпосередньо не регулюють відносини між особами: ці норми нібито обслуговують норми-правила поведінки і таким чином опосередковано беруть участь у регулюванні суспільних відносин [1, с. 228-229]. Надалі ми розглянемо спеціалізовані норми права крізь призму прав людини четвертого покоління.

Сучасні науковці вказують на те, що спеціалізовані норми права: «Виконують субсидіарну (додаткову) функцію в правовому регулюванні. Вони зазвичай не є самостійною нормативною основою для виникнення правовідносин і безпосередньо відносини між особами не регулюють. При регламентуванні суспільних

відносин вони нібито приєднуються до регулятивних та охоронних норм права, утворюючи в сполученні з ними єдиний нормативний регулятор» [1, с. 239].

Позиція О. Ф. Скакун у значній мірі збігається з попередньою. Науковиця зазначає, що спеціалізовані норми права характеризуються такими ознаками: (1) мають субсидіарний, тобто допоміжний, характер; (2) самостійно не регулюють суспільні відносини, а як би приєднуються до регулятивних та охоронних норм, створюючи разом з ними єдиний регулятор, тому щодо основних норм ці норми кваліфікуються як додаткові; (3) утворюються на основі «первинних», «вихідних» норм, але містять у собі додатково інші розпорядження з метою охоплення нової групи суспільних зв'язків. За характером утворення вони є похідними від основних норм права [2, с. 281].

Серед масиву спеціалізованих норм права у досліджуваній сфері, першими ми розглянемо норми-засади. Під такими нормами О. Ф. Скакун розуміє норми, які містять положення про первинні основи суспільного та державного ладу [2, с. 282-283]. У більш широкому розумінні такі норми: «... закріплюють засади конституційного ладу держави, основи соціально-економічного, політичного і державного життя, взаємовідносини держави і особистості» [1, с. 240].

До норм-засад у сфері прав людини четвертого покоління відноситься норма, закріплена у преамбулі Основ законодавства України про охорону здоров'я, де зазначено, що: «Суспільство і держава відповідальні перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров'я і збереження генофонду народу України, забезпечують пріоритетність охорони здоров'я в діяльності держави, поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення, розв'язання екологічних проблем, вдосконалення медичної допомоги і запровадження здорового способу життя» [3]. Вказана норма визначає засадничі положення про державні пріоритети, серед яких одну з головних ролей грає охорона здоров'я. Відштовхуючись від цього, держава має вживати усіх необхідних засобів для реалізації зазначених у преамбулі положень.

Ще одним видом спеціалізованих норм права є норми-завдання. У сфері прав людини четвертого покоління норми-завдання несуть конкретний характер. Так, у частині 1 статті 5 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначено, що державна політика у сфері трансплантації спрямовується на: (1) забезпечення безоплатності надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації; (2) забезпечення безоплатності всіх видів медичної допомоги, спрямованої на збереження та/або відновлення здоров'я, для живого донора та особи, якій трансплантовано анатомічні матеріали; (3) додержання прав людини та захист людської гідності при застосуванні трансплантації; (4) забезпечення належної якості і безпеки анатомічних матеріалів на усіх етапах трансплантації; (5) забезпечення дотримання основних принципів застосування трансплантації; (6) запобігання незаконному використанню анатомічних матеріалів людини тощо [4].

Норми-принципи, як зазначає В. М. Головчук, – це норми, в яких сформульовано незаперечні вимоги загального характеру, що стосуються відповідних інститутів або галузей права [5, с. 44].

Найбільш яскраво норми-принципи відображаються у статті 4 Основ законодавства України про охорону здоров'я, де зазначено, що основними принципами охорони здоров'я в Україні є: (1) визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України; (2) дотримання прав і свобод людини і громадянина в сфері охорони здоров'я та забезпечення пов'язаних з ними державних гарантій; (3) гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення; (4) рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я; (5) відповідність завданням і рівню соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, наукова обґрунтованість, матеріально-технічна і фінансова забезпеченість; (6) орієнтація на сучасні стандарти здоров'я та медичної допомоги, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом в сфері охорони здоров'я; (7) попереджувально-профілактичний характер, комплексний соціальний, екологічний та медичний підхід до охорони здоров'я тощо [3].

Норми-принципи є засадничими початками для всієї системи охорони здоров'я під час організації та надання медичної допомоги із застосуванням відповідної технології. До того ж, указані норми-принципи, можуть мати більш вузький характер, якщо ми говоримо про конкретні права людини четвертого покоління у досліджуваній сфері. Це добре простежується на прикладі трансплантації, оскільки у статті 4 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» визначено основні принципи застосування трансплантації, які притаманні лише для цього процесу.

Поряд з іншими спеціалізованими нормами права у досліджуваній сфері, існують також колізійні норми. С. С. Алексєєв вважає ці норми приписами, які вказують на норми, що у свою чергу потрібно застосовувати в конкретному випадку, тобто приписи, що регулюють вибір між нормами [6, с. 319].

Наприклад, колізійна норма закріплена у частині 2 статті 2 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», де зазначено, що: «Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлені інші норми, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються норми міжнародного договору» [4].

С. С. Алексєєв також виділяє оперативні норми права як різновид спеціалізованих норм права. Під цими нормами права науковець розуміє ті норми, які можуть відмінити чинні нормативні положення або поширити їх на нове коло суспільних відносин [6, с. 319].

І. А. Фаршатов натомість стверджує, що оперативні норми права зводиться до поширення раніше виданих норм права на новий вид суспільних відносин або полягає у продовженні їх дії [7, с. 25].

Наприклад, оперативна норма права закріплена у пункті 8 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»: «До затвердження професійних стандартів та кваліфікаційних характеристик трансплант-координаторів у встановленому законом порядку функції трансплант-координатора, передбачені частиною першою статті 9 цього Закону, виконує уповноважена наказом керівника закладу охорони здоров'я особа чи особа, що виконує її обов'язки. На цих осіб поширюються обмеження, встановлені частиною третьою статті 9 цього Закону» [4].

Науковці також виділяють групу системоспрошуючих норм права, до яких зараховують норми-дефініції, норми-строки та норми-презумпції [1, с. 240].

С. С. Алексєєв під нормою-дефініцією розуміє норму, що призначена для закріплення в узагальненому вигляді ознак певної правової категорії [6, с. 319].

Виходячи з цього визначення, до норм-дефініцій у сфері прав людини четвертого покоління слід віднести норми, закріплені у статті 1 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині». У цій статті в узагальненому вигляді закріплено такі базові для трансплантації поняття: анатомічні матеріали, гемопоетичні стовбурові клітини, донор анатомічних матеріалів людині, реципієнт, трансплантація, трансплант-координатор *etc* [4].

До норм-строків належать норми, які спрямовані на визначення та обчислення відповідних строків. Наприклад, у статті 5 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування людини» визначено, що Кабінет Міністрів України протягом трьох місяців з дня набрання чинності цим Законом має: (1) подати Верховній Раді України пропозиції щодо внесення змін до законів України, що впливають з цього Закону; (2) привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом; (3) прийняти нормативно-правові акти, необхідні для реалізації цього Закону; (4) забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону [8].

Норми-презумпції закріплюють припущення щодо існування або відсутності певних юридичних фактів [1, с. 241]. Важливого значення для трансплантації має, закріплена у статті 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині», презумпція незгоди, що означає, що в особи після її смерті може бути вилучено анатомічні матеріали для потреб трансплантації лише у тому разі, якщо вона за життя надала згоду на донорство анатомічних матеріалів.

Висновки. Нами було проведено дослідження особливостей спеціалізованих норм права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління.

Спеціалізовані норми права у механізмі адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління посідають важливе місце, оскільки їхнє існування відображає базові елементи цього механізму (засади, завдання, принципи), від яких необхідно відштовхуватися при визначенні векторів розвитку адміністративно-правового регулювання прав людини четвертого покоління.

До таких норм було віднесено, зокрема, норми-засади, норми-завдання, норми-принципи, колізійні норми, оперативні норми, норми-дефініції, норми-строки та норми-презумпції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. , пер. з рос. Х. : Консум, 2006. 656 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 травня 2018 року № 2427-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>.
5. Головчук В. М. Поняття та види нетипових норм права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 23. Ч. I. Т. 1. С. 42-45.
6. Алексеев С. С. Общая теория права : учеб. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2009. 576 с.
7. Фаршатов И. А. Специализированные и специальные нормы права. *Государство и право*. 2003. № 6. С. 22-28.
8. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 року № 2231-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-IV#Text>.